

УДК 330.322.3:[338.46:37]

DOI: 10.31359/2411-5584-2020-41-2-48

О. В. ЯРМАК

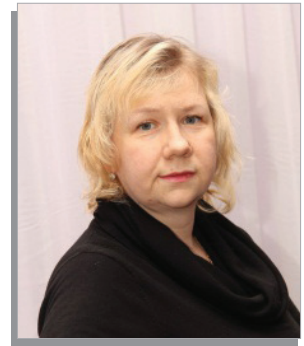
кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри економічної теорії
та міжнародної економіки

Харківського торговельно-економічного
інституту

Київського національного торговельно-
економічного університету, Україна, м. Харків

e-mail: olgajarmak.09@gmail.com

ResearcherID: [http://www.researcherid.com/
rid/O-2487-2016](http://www.researcherid.com/rid/O-2487-2016)

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ЕФЕКТ ЯК КРИТЕРІЙ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: ЗМІСТ ТА ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ¹

Розкрито зміст інвестиційного ефекту освітніх послуг, основні підходи до його визначення. Охарактеризовано стартові, поточні та перспективні результати інвестицій індивідів, бізнесу, держави у вищу освіту, визначено їх показники та розкрито особливості їх взаємозв'язку. На основі зіставлення витрат та результатів інвестування коштів у підготовку фахівців закладами вищої освіти України проаналізовано рівень та динаміку інвестиційного ефекту їх освітніх послуг.

Ключові слова: освітні послуги, інвестиційний ефект освітніх послуг, людський капітал, інвестиції, витрати на освіту, стартові, поточні, перспективні результати інвестування у вищу освіту.

JEL Classification: D14, D23, H52, H61, I22.

Постановка проблеми. Реформа вищої освіти, що здійснюється сьогодні в Україні, суттєво актуалізує дослідження концептуальних та прикладних аспектів забезпечення якості підготовки фахівців та професіоналів за різними спеціальностями. Важливим для обґрунтування заходів підвищення ефектив-

¹ © Ярмак О. В., 2020. Цей твір ліцензовано за ліцензією Creative Commons –Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

ності вищої освіти як джерела формування та накопичення людського капіталу є застосування багатокритеріального підходу до їх визначення та оцінки з урахуванням інвестиційного ефекту освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Освітні послуги, їх властивості та якість є визнаним об'єктом економічної науки, зокрема в контексті дослідження їх ролі у формуванні та накопиченні людського капіталу, забезпечення людського розвитку. Різним аспектам та складовим якості та ефективності інтелектуальних послуг загалом та освітніх послуг зокрема присвячено праці українських дослідників В. Бахрушина (V. Bahrushyn) [1], О. Грішнкової (O. Grishnova) [2; 3], О. Марченко (O. Marchenko) [4; 5], П. Мінакової (T. Minakova) [6], В. Парсяка (V. Parsyak) [7], Л. Шевченко (L. Shevchenko) [8; 9] та ін. Учені визначають багато критеріїв якості освітніх послуг, але їх інвестиційний ефект не отримав ще необхідного рівня наукового дослідження.

Формулювання цілей. Метою статті є розкриття теоретичних та прикладних аспектів змісту інвестиційного ефекту освітніх послуг, що надаються закладами вищої освіти, та обґрунтування критеріїв його економічної оцінки.

Виклад основного матеріалу. Інвестиційний ефект освітніх послуг є багатоаспектним. По-перше, освітні послуги є об'єктом інвестицій. У цьому аспекті їх інвестиційний ефект полягає в трансформації витрат держави, організацій бізнесу, здобувачів освіти та інших інвесторів на їх продукування, надання й отримання в людський капітал індивіда, фірми, суспільства, використання якого як ресурсу виробничої, інноваційної та інших видів діяльності забезпечує зростання вартості та доходу. Серед результатів інвестицій в освітні послуги слід виділити якість людського капіталу здобувачів освіти, рівень володіння випускниками навчальних закладів відповідними щодо вимог і запитів суспільства в цілому та роботодавців зокрема професіональними знаннями, навичками та уміннями. Визначення цих результатів базується на існуючих у сучасних наукових джерелах підходах до оцінки людського капіталу, серед яких:

- дохідний підхід, що базується на капіталізації заробітної плати та інших видів доходів власника індивідуального людського капіталу;
- витратний підхід, що передбачає капіталізацію витрат на формування та накопичення запасу людського капіталу, наприклад капіталізацію витрат фірми на навчання працівників та ін.;
- інвестиційний підхід, що сполучає витратний і дохідний підходи, за яким визначення вартості людського капіталу здійснюється шляхом капіталізації витрат, пов'язаних з інвестуванням у людину, та доходів від інвестицій. Цей підхід є основою моделі визначення економічного результату інвестицій

бізнесу в навчання працівників Дж. Філіпса (Jack Phillips), яка є п'ятим рівнем широко відомої моделі оцінки ефективності процесу навчання Д. Кіркпатрика (Donald Kirkpatrick). Показником моделі Дж. Філіпса (Jack Phillips) є ROI (Return of investment – «повернення на інвестиції») як співвідношення різниці між вигодами від інвестицій і вкладеними коштами та сумою інвестицій, що розраховується у відсотках [10].

По-друге, інвестиційний ефект притаманний освітнім послугам як інтеграторам знань та інформації. Інтеграція знань в освітньому процесі – це багатостадійний рух знань, що охоплює процеси створення, залучення, оволодіння знаннями, їх трансформацію, обмін, збереження, використання. У процесі інтеграції знань здійснюється їх накопичення, яке є об'єктивним (ресурсним) і суб'єктивним. Об'єктивне (ресурсне) накопичення знань здійснюється шляхом їх додавання: до суб'єктивних (персоніфікованих) знань додаються кодифіковані, об'єктивовані, внаслідок чого спостерігається розширення знання як ресурсу освітнього процесу. Суб'єктивне накопичення знань – це їх розповсюдження в різних формах між учасниками освітнього процесу.

По-третє, освітні послуги є інтелектуальними інвестиціями – вкладеннями інтелектуальних цінностей у людський капітал здобувачів вищої освіти.

Спираючись на інвестиційний підхід до оцінки людського капіталу, інвестиційний ефект освітніх послуг у даному дослідженні визначався шляхом зіставлення витрат на освіту різних інвесторів та кількісних і якісних результатів освітнього процесу. У цьому контексті слід підтримати думку В. Бахрушина, що критеріями ефективності використання коштів, які інвестуються в освіту, можуть бути співвідношення результатів діяльності й витрат [1].

1. Витрати на підготовку здобувачів вищої освіти. Витрати на вищу освіту – це сукупність вкладень коштів держави, здобувачів, бізнес-організацій та інших інвесторів у підготовку фахівців та професіоналів у певних галузях знань.

1.1. Витрати держави на фінансування навчання здобувачів вищої освіти за держзамовленням. Міністерство фінансів України наводить такі дані про функціонування у 2018 р. 176 закладів вищої освіти (III–IV рівнів акредитації), в яких навчалось 347 тис. студентів за державним замовленням. Сукупні видатки державного бюджету (загальний фонд) на оплату послуг із підготовки фахівців цими закладами у 2018 р. становили 16 млрд грн. Підготовка фахівців закладами вищої освіти сконцентрована в 5 регіонах: м. Києві, Харківській, Львівській, Дніпропетровській, Одеській областях. На ці п'ять регіонів припадає 53% закладів вищої освіти, що отримують кошти з державного бюджету. Ці заклади навчають понад 60% студентів за держзамовленням, на підготовку яких припадає понад 67% витрат державного бюджету. Середні роз-

рахункові витрати на підготовку одного студента за державним замовленням у 2018 р. становили 46 тис. грн, однак по окремих закладах цей показник перевищував середнє по країні значення в 2–3 рази [11]. Отже, у 2018 р. витрати держави на навчання одного здобувача вищої освіти в 176 ЗВО за держзамовленням – 46 тис. грн, у цілому – 16 млрд грн (347 тис. студентів).

Дані дослідження, що розглядається, щодо витрат на підготовку фахівців юридичного профілю наведено в таблиці 1. Важливо підкреслити, що відповідно до Звіту Міністерства юстиції України 2018 р. за результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти через призму відповідності потребам ринку праці», 21,1% усіх респондентів дослідження (представники юридичного бізнесу й органів державної влади) віддали пріоритет випускникам Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, 6,8% – Національному університету «Одеська юридична академія» [12].

Таблиця 1

Основні показники освітньої діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національного університету «Одеська юридична академія» у 2018 р.

№	Показники	Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого	Національний університет «Одеська юридична академія»
1	Усього студентів, які навчаються за державним замовленням (приведений континент), осіб	4353,5	3097,1
2	Усього студентів, які навчаються за контрактом (приведений континент), осіб	3565,7	3927,4
3	Частка студентів, які навчаються за державним замовленням у загальній кількості (приведений контингент), %	54,97	44,09
4	Касові видатки по загальному фонду (без капітальних видатків), грн	218 450 700,00	128 989 956,27
5	Середня розрахункова вартість навчання одного студента (приведений контингент) за державним замовленням, грн	50 178,18	43 551,00

Джерело: [11].

За даними Міністерства освіти і науки України, у 2019 р. середня оплата навчання одного студента-бюджетника у ЗВО України становила 43 тис. грн [13]. У закладах освіти III–IV рівнів акредитації (університети, академії, інститути) у 2018/19 рр. навчалось 1,322 млн студентів [14; 15]; 60% студентів-бюджетників за даними дослідження Міністерства фінансів України) – це 793,2 тис. осіб. Отже, розрахункові витрати держави на фінансування навчання студентів-бюджетників, відповідно до даних МОН, дорівнюють 34,1 млрд грн.

За оцінками експертів Інформаційного агентства «Конкурент», у 2018 р. бюджет виділяв у середньому на одного студента 38 тис. грн на рік. У 2019 р. ця сума за загальним фондом бюджету-держзамовлення зросла приблизно до 44 тис. грн [16].

Наведені дані узагальнено в табл. 2.

Таблиця 2

**Розрахункові витрати на фінансування підготовки студентів ЗВО
за державним замовленням**

Показники	За даними дослідження Міністерства фінансів України (2018)	За даними Міністерства освіти і науки України (2018–2019)	За оцінками експертів
1	2	3	4
Середні витрати на підготовку одного студента за державним замовленням, тис. грн	46,0	43,0	2018 р. – 38,0; тис. грн на рік. 2019 р. – 44,0.
Кількість студентів, що навчалися за держзамовленням, осіб	347 тис. ¹	793, 2 тис. осіб ²	793, 2 тис. осіб
Витрати держави на навчання здобувачів вищої освіти, млрд грн.	16,0 (витрати на навчання 347 тис. студентів); 36,5 (розрахункові витрати на навчання 793, 2 тис. студентів)	34,1	30,1–34,9
Середні розрахункові витрати держави на підготовку одного студента-бюджетника, тис. грн	За розрахунками автора: 42,8		

¹ Кількість студентів-бюджетників у 176 ЗВО, що досліджувалися.

² За розрахунками автора на основі даних Державної служби статистики України загальна кількість студентів у 2018–2019 рр. – 1322,3 тис. осіб, студентів-бюджетників (60% за даними Міністерства фінансів України) у 2018–2019 рр. – 793, 2 тис. осіб.

Закінчення табл. 2

1	2	3	4
Середня розрахункова вартість підготовки студентів ЗВО за рахунок державного фінансування у 2018–2019 рр., млрд грн	За розрахунками автора: 33, 95		

Розраховано на основі джерел: [11; 13; 14; 15].

Таким чином, середня розрахункова вартість підготовки одного студента ЗВО за держзамовленням у 2018–2019 рр. – 42,8 тис. грн, загальної кількості студентів-бюджетників – 33,95 млрд грн.

1.2. Витрати здобувачів вищої освіти, бізнесу та інших приватних інвесторів на оплату контрактів з надання ЗВО освітніх послуг. За даними Міністерства фінансів України, у ЗВО, що досліджувалися, у 2018 р. приблизно 40% студентів, а це 231 тис. осіб навчалися за контрактом у 176 закладах вищої освіти [11]. Відповідно до розрахунків на основі даних Державної служби статистики України, у 2018–2019 навчальному році загальна кількість студентів-контрактників дорівнювала приблизно 528,8 тис. осіб. За даними В. Бахрушина, експерта з реформування вищої освіти, середня вартість контракту в українських вишах – близько 15 тис. грн. На його думку, розрив з бюджетниками дуже великий. Але є дуже великий розрив між регіональними і, наприклад, столичними вишами. Якщо взяти, наприклад, фізиків, інженерів і математиків у регіоні та юристів або міжнародників у Києві, то вартість може різнитися в рази [16]. Зараз вартість контракту становить від 10–12 тис. у регіональних ЗВО, і до 50–60 тис. грн в окремих столичних, у приватних закладах – 14–20 тис. грн [16]. Вартість вищої освіти в Україні за напрямками та спеціальностями для бакалаврів 1-го курсу навчання наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Вартість вищої освіти в Україні за напрямками та спеціальностями для бакалаврів 1-го курсу навчання у 2018–2019 рр.,¹ грн

Спеціальність	Денна форма	Заочна форма
1	2	3
Правознавство	17000–46000	9000–15000
Міжнародна економіка	13500–28000	7000–13000
Менеджмент	15000–32000	7500–10000

¹ Слід підкреслити, що вказана вартість навчання є приблизною та середньою, бо вона варіюється залежно від курсу навчання, освітньо-кваліфікаційного рівня, форми навчання і форми оплати.

Закінчення табл. 3

1	2	3
Психологія	14000–33000	7500–23000
Туризм	16900–19000	7000–10000
Реклама	17000–20000	8000–11000
Журналістика	16900–28000	9000–23000
Економіка підприємства	15700–33000	6000–16000
Політологія	15500–30000	7000–21500
Соціологія	15500–29000	8000–16000
Облік і аудит	15700–30000	8000–11000
Комп'ютерні науки	11500–31000	7000–16000
Телекомунікації	11200–14000	–
Історія	13000–29000	6000–21500
Дизайн	14500–18000	8000–9000
Машинобудування	10500–13700	6000–9300
Філологія (англійська)	18000–50000	8000–35000
Філологія (українська)	15000–26000	6600–15000
Лікувальна справа	20000–31000	–
Стоматологія	31000–50000	–
Фармація	20000–41000	11000–15000

Джерело: [13].

Виходячи з даних табл. 3, вартість контракту з надання освітніх послуг студентам денної форми навчання охоплює діапазон цін від 10 500 грн до 50 000 грн. Як середня величина мінімальної та максимальної вартості контракту розрахункова ціна контракту – 30,25 тис. грн, тобто 70,7% від 42,8 тис. грн витрат держави на підготовку одного студента-бюджетника. Мінімальна ціна контракту 10 200 грн – це 23,8% витрат держави на підготовку одного студента-бюджетника.

Якщо спиратися на розрахункову середню ціну контракту (30 250 грн), то розрахункові середні витрати здобувачів, їх родин, бізнесу на оплату контрактів з отримання освітніх послуг, що надаються ЗВО, у 2018–2019 р. дорівнювали 16,0 млрд грн.

Відповідно до Концептуальних засад реформування публічного фінансування та управління закладами вищої освіти, визначених Міністерством освіти і науки України, у 2020 р. індикативна собівартість (мінімальна ціна контрактного навчання) зростає до 60% від державного фінансування, у 2021 р. – до 70%, у 2022 р. – до 80% [17].

Тобто столичним ЗВО знову забезпечуються конкурентні переваги на національному ринку освітніх послуг порівняно з регіональними. Шістьдесят відсотків від державного фінансування – це 25 700 тис. грн. Для столичних

ЗВО, у яких ціна контрактів зараз коливається від 42 000–50 000 грн, підвищення мінімальної ціни не є реальним індикатором та регулятором їх цінової політики. Навпаки, для регіональних ЗВО мінімальна ціна контракту 25 700 грн є суттєвим обмеженням кількості майбутніх вступників, оскільки навіть за більш низькими цінами 2018–2019 рр., що коливалися від 10 200 грн до 20 000 грн (крім стоматології – 31 000 грн), кількість вступників знижувалася та не відповідала ліцензованій кількості.

1.3. Розрахункові загальні витрати на підготовку здобувачів вищої освіти у 2018–2019 рр.: 33,95 млрд грн (середні державні витрати) + 16,0 млрд грн (середні витрати на оплату контрактів) = 49,95 млрд грн.

2. Результати підготовки ЗВО фахівців із різних галузей знань. Результати інвестицій у вищу освіту, що розглядаються, слід розділити на:

– стартові результати як: 1) набуті випускниками ЗВО в процесі навчання знання, навички, уміння, що визначають їх здатності до ефективної професійної діяльності; 2) можливості випускників ЗВО реалізувати ці здатності відповідно до отриманої спеціальності в суспільному виробництві;

– поточні результати, що отримуються інвесторами у формі певного рівня доходів власників індивідуального людського капіталу (випускників ЗВО), бізнесу та держави як інвесторів коштів у підготовку фахівців та професіоналів, а також можливе збільшення цих доходів;

– перспективні результати, що характеризують накопичення та розвиток національного людського капіталу. Перспективні результати – це зростання ВВП, людський розвиток, місце країни у світових освітніх рейтингах тощо.

Слід підкреслити, що стартові, поточні та перспективні результати інвестицій у вищу освіту тісно взаємопов'язані: ефективний старт фахівця у сфері практичної реалізації отриманої спеціальності забезпечує певний рівень доходу і його зростання, що, у свою чергу, є дієвим стимулом щодо подальшого професійного зростання, а високі поточні результати – це основа накопичення та підвищення якості національного людського капіталу. Але ця залежність не є абсолютно лінійною, оскільки, по-перше, на стартові, поточні й перспективні результати інвестицій у вищу освіту впливають не тільки якість підготовки фахівців, а й різноманітні чинники зовнішнього середовища їх підготовки та професійної діяльності регіонального, національного та міжнародного рівня. По-друге, властивістю освітніх послуг є те, що вигоди, які очікуються інвесторами на момент вкладення коштів, перетворюються на реальні через досить значний період часу практичної реалізації людського капіталу фахівця. Як справедливо вважає Т. П. Мінакова (Т. Minakova), відмінністю освітніх послуг є відтермінування виявлення результативності та залежність результатів від умов майбутньої роботи і життя випускника [6, с. 114]. Справжня цінність освітньої послуги виявляється лише після отримання

мання випускником ЗВО диплому, під час його кар'єрного або професійного зростання [7].

2.1. Стартові результати інвестування в підготовку фахівців.

Критерії визначення стартових результатів витрат усіх інвесторів у формування людського капіталу здобувачів вищої освіти:

– по-перше, рівень працевлаштування випускників вищих навчальних закладів за отриманою професією. Людський капітал за його включеністю в суспільну практику розділяється на потенційний, тобто наявний у індивіда людський капітал, та працюючий, реалізований людський капітал. Віддачу інвестицій забезпечує саме працюючий людський капітал. Без такого позитивного стартового результату, як працевлаштування випускників ЗВО за спеціальністю, є неможливою трансформація їх потенційного людського капіталу в працюючий, реалізація в суспільній практиці їх знань, навичок та умінь, отриманих у процесі навчання.

За даними Державного центру зайнятості України, станом на 1 січня 2020 р. зареєстрованих безробітних було 338 тис. осіб, з них 41% – особи з вищою освітою (135,2 тис. осіб); 9,5% – професіонали, 9,9% – фахівці, 3 тис. осіб (1%) – випускники ЗВО [18]. Таким чином, *стартові результати* державного та приватного фінансування підготовки здобувачів вищої освіти у 2019 р. характеризуються певними збитками, які розраховуються як добуток середніх витрат держави та приватних інвесторів на одного здобувача вищої освіти за 4 роки (бакалавріат) і кількості зареєстрованих безробітних-випускників ЗВО/кількість зареєстрованих безробітних фахівців. Середні втрати всіх інвесторів на підготовку випускника ЗВО, який є зареєстрованим безробітним: $[33,95 \text{ тис. грн (державне фінансування)} + 30,25 \text{ тис. грн (кошти приватних інвесторів)}] / 2 \times 4$ (4 роки навчання в бакалавріаті) $\times 3000$ осіб (випускники ЗВО, зареєстровані безробітні) = 385,2 тис. грн. Ці втрати дорівнюють 7,7% витрат усіх інвесторів у підготовку здобувачів вищої освіти у 2018–2019 рр. Важливо підкреслити, що при розрахунку втрат інвесторів унаслідок безробіття випускників ЗВО враховувалися тільки дані про офіційно зареєстрованих безробітних. У дійсності чисельність непрацевлаштованих випускників значно більша, крім того, слід також урахувати тих, хто працевлаштувався, але не за спеціальністю;

– по-друге, важливим якісним критерієм стартових результатів інвестицій у підготовку здобувачів вищої освіти є оцінка роботодавцями рівня їх професійної підготовки, від якої залежить працевлаштування випускників. Як приклад розглянемо оцінки роботодавців (юридичний бізнес та органи державної влади) щодо якості юридичної освіти на основі даних Звіту Міністерства юстиції України 2018 р. за результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої

освіти через призму відповідності потребам ринку праці» [12]. Відповідно до Звіту, рівень відповідності знань фахівців потребам роботодавців тільки 16,2% представників юридичного бізнесу, які брали участь в опитуванні, оцінили позитивно: з них на «відмінно» – 6,9% і на «добре» – 9,3%. Щодо органів державної влади, то оцінили на «відмінно» – 9,0%, на «добре» – 24,7%. Оцінки свідчать про загальний низький рівень підготовки фахівців в аспекті відповідності їх знань та навичок вимогам роботодавців. Наприклад, як було визначено раніше, у 2018 р. середня розрахункова вартість навчання одного студента (приведений контингент) за державним замовленням у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого дорівнювала 50 178,18 грн, у Національному університеті «Одеська юридична академія» – 43 551,00 грн. При цьому тільки 9% представників органів державної влади, що брали участь в опитуванні, рівень підготовки фахівців юридичного профілю оцінили на «відмінно» і 24,7% – на «добре». Це дає підстави для висновку про низькі стартові результати інвестицій у підготовку юристів за критерієм її якості та відповідності вимогам роботодавців.

Крім того, як доводять результати аналітичного дослідження, вища юридична освіта більше орієнтована на потреби державних органів, ніж юридичного бізнесу. Про це свідчать дані таблиці 3, що демонструють розбіжності у визначенні представниками юридичного бізнесу та органів державної влади як роботодавцями пріоритетів щодо знань та практичних навичок фахівців.

Таблиця 4

Вимоги роботодавців щодо якості вищої юридичної освіти

№	Критерії	Юридичний бізнес (найбільший відсоток відповідей)	Органи державної влади (найбільший відсоток відповідей)
1	2	3	4
1	Знання, якими повинен володіти фахівець	55,2% – знання законодавства, теорія держави та права, римське право, філософія, кримінальне, господарське, податкове, митне, банківське, адміністративне, процесуальне, міжнародне та інше право, право у сфері ІТ-технологій, право ЄС; 13,7% – знання щодо написання та оформлення документів правового характеру	37,4% – знання спеціального законодавства, що пов'язане із завданням та змістом роботи державного службовця; 24,8% – знання основ адміністративного, цивільного, господарського процесу

Закінчення табл. 4

1	2	3	4
2	Практичні навички, якими повинен володіти фахівець	25,3% – уміння складати процесуальні документи; 25,3% – уміння логічно й доступно викласти свою думку, комунікативні навички	28,0% – навички з підготовки проєктів та юридичної експертизи нормативно-правових актів; 22,0% – складання документів правового характеру

Джерело: [12].

2.2. *Поточні результати інвестицій у підготовку фахівців.* Поточними результатами, що характеризують інвестиційний ефект освітніх послуг, слід вважати рівень та зростання доходу індивіда, бізнесу, держави, що пов'язано з використанням у професійній діяльності отриманих знань. При цьому важливо вказати, що, по-перше, залежність «витрати – поточні результати» не є лінійною, оскільки на динаміку доходів інвесторів впливає комплекс різновекторних за їх впливом факторів.

По-друге, витрати домогосподарств України на освіту за офіційними статистичними даними є дуже низькими (табл. 5). Ці дані некоректно визначати як інвестиції та очікувати реальних поточних результатів вкладення коштів у освіту як зростання доходів. Інвесторами в освіту є тільки окремі домогосподарства, доходи яких дозволяють фінансувати підготовку здобувачів вищої освіти за контрактом.

Таблиця 5

Витрати на освіту та доходи домогосподарств (2015–2018)

№	Показники	За роками			
		2015	2016	2017	2018
1	Витрати на освіту в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	20,00	23,2	30,00	40,00
2	Зростання витрат на освіту, %	100	116,0	150,00	200,00
3	Розподіл населення (%) за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць, грн				
	3720,1–4080,0	8,7	17,7	9,3	8,7
	4080,1–4440,0	–	–	6,3	8,9
	4440,1–4800,0			6,4	7,0
	4800,1–5160,0			5,1	6,9
	понад 5160,0			14,8	29,0

Розраховано на основі даних: [19; 20].

Для порівняння: витрати на алкогольні напої, тютюнові вироби в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн: 2015 р. – 163,4, 2016 р. – 165,9, 2017 р. – 221,3, 2018 р. – 282,5.

По-третє, витрати бізнесу на навчання працівників є складовими його загальних витрат на персонал, основну частку яких складає оплата праці. Отже, розрахункова величина витрат на навчання працівників приблизно дорівнює витратам на персонал з відрахуванням витрат на оплату праці. Поточні результати інвестицій бізнесу в навчання працівників певною мірою демонструє динаміка його фінансових результатів (табл. 6).

Таблиця 6

Витрати на навчання й інші непрямі витрати на персонал та фінансовий результат підприємств (2016–2018)

№	Показники	За роками		
		2016	2017	2018
1	Витрати на персонал, млн грн	434 790,1	569 937,3	727 110,1
2	Витрати на оплату праці, млн грн	360 831,3	472 764,7	601 661,2
3	Розрахункові витрати на навчання працівників та інші непрямі витрати на персонал, млн грн	73 958,8	97 172, 6	125 448,9
4	Динаміка витрат на навчання працівників та інші непрямі витрати на персонал, %	100	131,4	169,7 (порівняно з 2017 р. – 129,1)
5	Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	–22201,5	274831,6	429129,3
6	Динаміка фінансового результату до оподаткування, %	–	100%	156,1

Розраховано на основі даних: [21; 22; 23].

Як видно з табл. 6, витрати на навчання працівників та інші непрямі витрати на персонал за період 2016–2018 рр. зросли на 69,7%, що певною мірою вплинуло на фінансові результати підприємств, але стверджувати про пряму залежність некоректно, бо зростання фінансових результатів зумовлене комплексом факторів.

По-четверте, відповідно до розрахунків, витрати держави на фінансування підготовки здобувачів вищої освіти за держзамовленням у 2018–2019 рр. дорівнювали 33,95 млрд грн. Їх поточним результатом, у певному сенсі, слід вважати динаміку надходжень до державного бюджету податків на доходи фізичних осіб та на прибуток підприємств, ураховуючи, що залежність між ними не є лінійною. Але оскільки реалізація людського капіталу, сформованого й накопиченого за рахунок інвестицій в освіту, є одним із чинників зростання доходів фахівців та підприємств, то це повинно забезпечити зростання доходу державного бюджету. У 2018 р. надходження до державного бюджету податку на доходи фізичних осіб дорівнювали 81741,8 млн грн, податку на прибуток підприємств – 96882, 3 млн грн, у 2019 р. відповідно 109 954,0 млн грн і 107 086,3 млн грн [24], зростання на 34,5% і 10,5%.

2.3. Перспективні результати інвестицій у підготовку фахівців. На думку В. Бахрушина, результатами інвестування в освіту є ВВП на душу населення та/або реальний приріст ВВП; індекс людського розвитку; позиції українських університетів у провідних світових рейтингах; конкурентоспроможність системи вищої освіти. Цей перелік можна продовжувати. Але важливо, що принаймні частина критеріїв має бути зовнішніми стосовно української вищої освіти. Інакше система буде працювати сама на себе, а не на суспільство і не на розвиток економіки [1].

У довгостроковому періоді інвестиційний ефект освітніх послуг характеризується динамікою ВВП країни, інноваційної активності, людським розвитком тощо. В Україні за 2018–2019 рр. реальний ВВП збільшився з 3 083 409 млн грн у 2018 р. до 3 675 728 млн грн у 2019 р. [25].

Перспективним результатом інвестицій у підготовку здобувачів вищої освіти слід вважати динаміку інноваційної активності в країні, оскільки одним із її важливих чинників є рівень та якість освіти економічно активного населення. Але в Україні частка кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), в загальній кількості промислових підприємств у 2019 р. порівняно з 2017 р. зменшилася з 14,3% до 13,8% [26].

Людський розвиток в Україні характеризує її місце в рейтингу країн світу за Індексом людського розвитку. За період 2016–2019 рр. Україна з 84-го місця серед 188 країн і територій (індекс людського розвитку – 0,743) перемістилася на 88-му позицію зі 189 країн і територій, хоча індекс людського розвитку вище – 0,75) [27; 28].

Висновки. Інвестиційний ефект освітніх послуг характеризується тим, що вони є об'єктом інвестицій, інтеграторами знань, інтелектуальними інвестиціями у формування та накопичення людського капіталу індивіда, бізнесу,

суспільства. Це дає підстави для визначення освітніх послуг інвестиційними ресурсами сучасної економіки, а їх інвестиційного ефекту – складовою та чинником якості освітнього процесу.

Аналіз інвестиційного ефекту освітніх послуг ЗВО України дозволив обґрунтувати такі висновки.

1. Результати інвестицій у вищу освіту розділяються на: а) стартові – це набуті випускниками ЗВО в процесі навчання знання, навички, уміння, що визначають їх здатності до ефективної професійної діяльності та можливості реалізувати ці здатності відповідно до отриманої спеціальності в суспільній практиці. Показниками стартових результатів є рівень працевлаштування (безробіття) випускників за спеціальністю, оцінка роботодавцями якості їх професійної підготовки; б) поточні результати як доходи інвесторів коштів у вищу освіту, пов'язані з використанням людського капіталу випускників ЗВО як ресурсу їх професійної реалізації в суспільному виробництві. Показниками поточних результатів є динаміка доходів індивідів (випускників ЗВО), домогосподарств, підприємств, держави як інституційних інвесторів у вищу освіту; в) перспективні результати, що характеризують накопичення, розвиток та використання національного людського капіталу, – це показники динаміки ВВП, рівня інноваційної активності, людського розвитку.

2. Стартові, поточні та перспективні результати інвестицій у вищу освіту тісно взаємопов'язані, але ця залежність не є лінійною, оскільки на них впливають не тільки якість підготовки фахівців, а й різноманітні чинники зовнішнього середовища їх навчання та професійної діяльності регіонального, національного та міжнародного рівня. Крім того, вигоди, що очікуються інвесторами на момент вкладення коштів, перетворюються в реальні через досить значний період часу практичної реалізації людського капіталу випускника ЗВО.

3. Зіставлення витрат та стартових результатів інвестування в підготовку здобувачів вищої освіти в Україні у 2018–2019 рр. на основі застосування інвестиційного підходу до оцінки людського капіталу та моделі визначення економічного результату інвестицій бізнесу в навчання працівників Дж. Філліпса доводить низький інвестиційний ефект освітніх послуг, що пов'язано з утратами вкладених коштів у зв'язку з безробіттям певної частки випускників ЗВО та їх працевлаштуванням не за отриманою спеціальністю, а також із низькою оцінкою роботодавців якості освітніх послуг. Показником перспективних результатів інвестицій у вищу освіту, що демонструє зниження інвестиційного ефекту освітніх послуг, є переміщення України в рейтингу країн світу за Індексом людського розвитку з 84-го місця у 2016 р. на 88-ме у 2019 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахрушин В. Фінансування вищої освіти: проблеми і варіанти рішень. URL: <http://education-ua.org/ru/articles/1325-finansuvannya-vishchoji-osviti-problemi-i-varianti-rishen> (дата звернення: 26.03.2020).
2. Грішнова О. А., Дорош О. В., Шурпа С. Я. Інвестування в людський капітал у системі чинників забезпечення гідної праці: монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. О. А. Грішнкової. Київ: КНЕУ, 2015. 222 с.
3. Грішнова О. А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvtpr_2014_1_5 (дата звернення: 26.03.2020).
4. Марченко О. С. Соціально-економічна ефективність юридичного консалтингу у контексті інвестиційного підходу. *Економічна теорія та право*. 2018. № 2 (33). С. 91–107.
5. Марченко О. С. Макро- та мікроекономічні критерії ефективності юридичного консалтингу. *Економічна теорія та право*. 2018. № 3 (34). С. 91–107.
6. Мінакова Т. П. Особливості освітніх послуг у сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2016. № 1. С. 112–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2016_1_27 (дата звернення: 26.03.2020).
7. Парсяк В. Н., Дибач І. Л., Парсяк К. В. Систематизація особливостей освітніх послуг як специфічного товару. *Економіка та держава*. 2012. № 7. С. 54–57.
8. Шевченко Л. С. Університетська освіта: економічні пріоритети та управління розвитком: монографія. Харків: Право, 2016. 188 с.
9. Шевченко Л. С. Стратегічний Форсайт в системі управління вищою освітою. *Conference From Baltic to Black Sea: National Models of Economic Systems: proceedings conf. international scientific-practical*, March 25, 2016. P. 1. Riga, 2016. P. 91–94.
10. Модель оценки эффективности обучения Дональда Киркпатрика. URL: <http://trenerskaya.ru/article/view/model-ocenki-effektivnosti-obucheniya-donalda-kirkpatrika> (дата звернення: 26.03.2020).
11. Видатки на освіту. URL: <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education> (дата звернення: 26.03.2020).
12. Звіт Міністерства юстиції України 2018 року за результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти через призму відповідності потребам ринку праці». URL: https://uba.ua/documents/ZVIT_Jurosvida.pdf (дата звернення: 26.03.2020).
13. Гроші за науку: Чому українські студенти платитимуть за рік навчання до 50 тисяч гривень. URL: https://zik.ua/article/hroshi_za_nauku_chomu_ukrainski_studenty_platytymut_za_rik_navchannia_do_50_tysiach_hryven_961387 (дата звернення: 26.03.2020).
14. Заклади вищої освіти. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2020).
15. В Україні зменшилась кількість вищих навчальних закладів. URL: <https://prg.ua/v-ukrayini-zmenshilas-kilkist-vishhih-navchalnih-zakladiv/> (дата звернення: 26.03.2020).

16. Вартість навчання в українських вишах суттєво здорожчає. URL: <https://konkurent.ua/publication/37223/vartist-navchannya-v-ukrainskih-vishah-suttevo-zdorozhchae/> (дата звернення: 26.03.2020).
17. Концепція реформи управління закладами вищої освіти. URL: <http://osvita.ua/vnz/reform/69080/> (дата звернення: 26.03.2020).
18. Державний центр зайнятості. Аналітична та статистична інформація. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67> (дата звернення: 26.03.2020).
19. Структура сукупних витрат. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/str_vut2010_u.htm (дата звернення: 26.03.2020).
20. Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/roz2010_u.htm (дата звернення: 26.03.2020).
21. Витрати на оплату праці підприємств. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/vorr_ed_u_2018.htm (дата звернення: 26.03.2020).
22. Витрати на персонал підприємств. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/vpp_ed_u_2016.htm (дата звернення: 26.03.2020).
23. Фінансові результати до оподаткування підприємств. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/fin/fin_rez/fr_ed/fr_ed_u/fr_ed_1218_u.htm (дата звернення: 26.03.2020).
24. Доходи держбюджету України 2018 р.; 2019 р. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2018/2019> (дата звернення: 26.03.2020).
25. Валовий внутрішній продукт 2018; 2019. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2018/2019> (дата звернення: 26.03.2020).
26. Впровадження інновацій на промислових підприємствах. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ni/vpr_ipp/vpr_ipp_u.htm (дата звернення: 26.03.2020).
27. Індекс людського розвитку: Україна падає, що робити. URL: <https://www.eravda.com.ua/columns/2017/04/13/623821/> (дата звернення: 26.03.2020).
28. Україна на 88 місці у доповіді ООН щодо розвитку людства <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2539080-ukraina-na-88-misci-u-dopovidi-on-sodo-rozvitku-ludstva.html> (дата звернення: 26.03.2020).

REFERENCES

1. Bakhrushyn, V. (2019). *Finansuvannia vyshchoi osvity: problemy i varianty rishen* [Financing higher education: problems and solutions]. Retrieved from <http://education-ua.org/ru/articles/1325-finansuvannya-vishchoji-osviti-problemi-i-varianti-rishen> [in Ukrainian].
2. Hrishnova, O. A., Dorosh, O. V., & Shurpa, S. Ya. (2015). *Investuvannia v liudskiy kapital u systemi chynnykiv zabezpechennia hidnoi pratsi* [Investing in human capital in the system of factors of decent work provision]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
3. Hrishnova, O. A. (2014). Liudskiy, intelektualnyi i sotsialnyi kapital Ukrainy: sutnist, vzaiemozviazok, otsinka, napriamy rozvytku [Human, intellectual and social capital of Ukraine: essence, interconnection, evaluation, directions of development]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka – Social-labor relations: theory and practice, 1*, 34–40 [in Ukrainian].

4. Marchenko, O. S. (2018). Sotsialno-ekonomichna efektyvnist yurydychnoho konsal'tynhu u konteksti investytsiinoho pidkholu [Socio-economic efficiency of legal consulting in the context of investment approach]. *Ekonomichna teoriia ta parvo – Economic Theory and Law*, 2 (33), 91–107 [in Ukrainian].
5. Marchenko, O. S. (2018). Makro- ta mikroekonomichni kryterii efektyvnosti yurydychnoho konsal'tynhu [Macro- and microeconomic criteria for the effectiveness of legal consulting]. *Ekonomichna teoriia ta parvo – Economic Theory and Law*, 3 (34), 91–107 [in Ukrainian].
6. Minakova, T. P. (2016). Osoblyvosti osvitynih posluh u suchasnykh umovakh [Features of educational services in modern conditions]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 1, 112–117. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2016_1_27 [in Ukrainian].
7. Parsiak, V. N., Dybach, I. L., & Parsiak, K. V. (2012). Systematyzatsiia osoblyvosti osvitynih posluh yak spetsyfichnogo tovaru [Systematization of features of educational services as a specific product]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 7, 54–57 [in Ukrainian].
8. Shevchenko, L. S. (2016). *Universytetska osvita: ekonomichni priorytety ta upravlinnia rozvytkom* [University education: economic priorities and development management]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
9. Shevchenko, L. S. (2016). Stratehichniy Forsait v systemi upravlinnia vyshchoiu osvitoiu [Strategic Foresight in Higher Education Management]. *Conference From Baltic to Black Sea: National Models of Economic Systems: proceedings conf. international scientific-practical*. Riga [in Ukrainian].
10. *Model ocnki effektivnosti obucheniya Donalda Kirkpatrika* [A model for evaluating Donald Kirkpatrick's training effectiveness]. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from <http://trenerskaya.ru/article/view/model-ocnki-effektivnosti-obucheniya-donalda-kirkpatrika> [in Russian].
11. *Vydatky na osvitu* [Expenditure on education]. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education> [in Ukrainian].
12. *Zvit Ministerstva yustytzii Ukrainy 2018 roku za rezul'tatamy analitychnoho doslidzhennia "Znannia ta navychky vypusknikiv yurydychnykh fakultetiv ta zakladiv vyshchoi osvity cherez pryzmu vidpovidnosti potrebam rynku pratsi"* [Report of the Ministry of Justice of 2018 on the results of the analytical study "Knowledge and skills of graduates of law faculties and institutions of higher education through the lens of compliance with labor market needs"]. (n.d.). Retrieved March 26, 2020 from https://uba.ua/documents/ZVIT_Jurosvita.pdf [in Ukrainian].
13. *Hroshi za nauku: Chomu ukrainski studenty platytymut za rik navchannia do 50 tysiach hryven* [Money for science: Why Ukrainian students will pay up to 50 thousand hryvnias for a year of study]. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from https://zik.ua/article/hroshi_za_nauku_chomu_ukrainski_studenty_platytymut_za_rik_navchannia_do_50_tysiach_hryven_961387 [in Ukrainian].
14. *Zaklady vyshchoi osvity* [Higher education institutions]. (n.d.). Retrieved March 26, 2020 from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
15. *V Ukraini zmeshylas kil'kist vyshchykh navchalnykh zakladiv* [In Ukraine, the number of higher education institutions has decreased]. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from <https://prm.ua/v-ukrayini-zmeshilas-kilkist-vishhih-navchalnih-zakladiv/> [in Ukrainian].

16. *Vartist navchannia v ukrainskykh vyshakh suttievo zdorozhchaie [The cost of studying in Ukrainian universities is significantly higher]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from <https://konkurent.ua/publication/37223/vartist-navchannya-v-ukrainskih-vishah-suttevo-zdorozhchae/> [in Ukrainian].
17. *Kontseptsiia reformy upravlinnia zakladamy vyshchoi osvity [The concept of higher education institution management reform]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from <http://osvita.ua/vnz/reform/69080/> [in Ukrainian].
18. State Employment Center. *Analitichna ta statystychna informatsiia [Analytical and statistical information]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67> [in Ukrainian].
19. *Struktura sukupnykh vytrat [Cost structure]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/str_vut2010_u.htm [in Ukrainian].
20. *Rozpodil naseleння za rivnem serednodushovykh ekvivalentnykh zahalnykh dokhodiv [Population distribution by average per capita level of total income]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/roz2010_u.htm. [in Ukrainian].
21. *Vytraty na oplatu pratsi pidpriemstv [Costs of remuneration of enterprises]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/vopp_ed_u_2018.htm [in Ukrainian].
22. *Vytraty na personal pidpriemstv [Enterprise personnel costs]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/vpp_ed_u_2016.htm [in Ukrainian].
23. *Finansovi rezultaty do opodatkuvannia pidpriemstv [Financial results before business taxation]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/fin/fin_rez/fr_ed/fr_ed_u/fr_ed_1218_u.htm [in Ukrainian].
24. *Dokhody derzhbiudzhetu Ukrainy 2018 r.; 2019 r. [State Budget Revenue of 2018; 2019]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2018/>; <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2019/> [in Ukrainian].
25. *Valovyi vnutrishnii produkt 2018; 2019 [Gross Domestic Product 2018; 2019]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2018/>; <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2019/> [in Ukrainian].
26. *Vprovadzhennia innovatsii na promyslovykh pidpriemstvakh [Implementation of innovations at industrial enterprises]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ni/vpr_ipp/vpr_ipp_u.htm [in Ukrainian].
27. *Indeks liudskoho rozvytku: Ukraina padaie, shcho robyty [Human Development Index: Ukraine is falling for what to do]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/04/13/623821/> [in Ukrainian].
28. *Ukraina na 88 misti u dopovidi OON shchodo rozvytku liudstva [Ukraine ranks 88th in the UN Human Development Report]*. (n.d.). Retrieved March 26, 2020, from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2539080-ukraina-na-88-misci-u-dopovidi-oon-sodo-rozvitku-liudstva.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.03.2020 р.

Стаття пройшла рецензування 29.04.2020 р.

Стаття рекомендована до опублікування 27.05.2020 р.

О. В. ЯРМАК

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории и международной экономики Харьковского торгово-экономического института Киевского национального торгово-экономического университета, Украина, г. Харьков

**ИНВЕСТИЦИОННЫЙ ЭФФЕКТ КАК КРИТЕРИЙ КАЧЕСТВА
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ: СОДЕРЖАНИЕ И ПОДХОДЫ
К ОПРЕДЕЛЕНИЮ**

Раскрыты содержание инвестиционного эффекта образовательных услуг, основные подходы к его определению. Охарактеризованы стартовые, текущие и перспективные результаты инвестиций индивидов, бизнеса, государства в высшее образование, определены их показатели и раскрыты особенности их взаимосвязи. На основе сопоставления затрат и результатов инвестирования средств в подготовку специалистов вузами Украины проанализированы уровень и динамика инвестиционного эффекта их образовательных услуг.

Ключевые слова: образовательные услуги, инвестиционный эффект образовательных услуг, человеческий капитал, инвестиции, расходы на образование, стартовые, текущие, перспективные результаты инвестирования в высшее образование.

O. V. YARMAK

Ph.D. (Economics), Associate professor, Associate professor of the Department of Economic Theory and International Economics, Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine, Kharkiv

**THE INVESTMENT EFFECT AS A CRITERION OF EDUCATION
SERVICE QUALITY: THE CONTENT AND APPROACHES TO
DETERMINING**

Problem setting. The higher education reform, which is currently undertaken in Ukraine, considerably actualizes the research of conceptual and applied aspects of providing quality of training professionals in various areas. Applying a multi-criteria approach to determining and assessing alongside taking into account the investment effect of education services are important steps for substantiating measures for enhancing effectiveness of higher education as a source of forming and accumulating human capital.

Recent research and publication analysis. Education services, their peculiarities, and quality are an acknowledged object of the economic science, particularly in the context of examining their role in forming and accumulating human capital and ensuring human development. Scientific papers of Ukrainian scholars such as V. Bahrushin [1], O. Grishnova [2; 3], O. Marchenko [4; 5], T. Minakova [6], V. Parsyak [7], L. Shevchenko [8, 9], etc. are dedicated to different aspects and components of quality and efficiency of intellectual services in general and educational services in particular. Although the scholars determine

multiple criteria of education service quality, the investment effect of education services has not been thoroughly examined.

Paper objective. The article's objective is to disclose theoretical and applied aspects of the content of the investment effect of education services provided by higher education institutions and to substantiate criteria of the economic evaluation of such effect.

Paper main body. The investment effect of education services is multidimensional. Firstly, education services are an object of investments. Within this context, their investment effect implies transforming expenses of governments, business organizations, candidates for graduate degrees, and other investors for producing, providing, and receiving education services into human capital of a human being, a firm, and a society. The use of human capital as a resource of manufacturing, innovative, and other types of activity ensures the increase of value and income. Secondly, the investment effect is inherent to education services as integrators of knowledge and information. Thirdly, education services are intellectual investments, i.e. inputting intellectual values in human capital of candidates for graduate degrees.

Drawing on the investment approach to evaluating human capital, the author determine the investment effect of education services in this research through comparing educational expenses of different investors to qualitative and quantitative results of an education process.

Conclusions of the research. The analysis of the investment effect of education services provided by higher education institutions (HEIs) in Ukraine has enabled to substantiate the following conclusions:

education services are investment resources of the contemporary economy while their investment effect is a component and factor of education process quality.

results of investments in higher education are divided into: a) initial – knowledge, skills, and capacities acquired by graduates of HEIs in the process of studying, which determine their abilities for efficient professional activity and opportunities to apply abilities, which conform to acquired qualification, in the social practice. Indicators of the initial results encompass the employment (unemployment) rate of graduates by qualification and assessing quality of their level of training by employers; b) current results as revenues of investors, which have funded higher education related to the use of human capital of graduates of HEIs as a resource of their career promotion in public production. Indicators of the current results comprise the dynamics of incomes of individuals (graduates of HEIs), households, and governments as institutional investors in higher education; c) prospective results characterizing savings, the development, and the use of national human capital, which shape indicators of the dynamics of GDP, rate of innovative activity, and rate of human development;

the initial, current, and prospective results of investments in higher education are closely interrelated. However, this interrelation is not linear because the results are impacted by quality of training professionals, as well as various factors of an external environment of

their studying and professional activity at regional, national, and international levels. In addition, benefits, which are anticipated by investors at the time of investing funds, transform into real ones over a considerable period of practical implementation of graduate's human capital;

4) comparison of educational expenses and initial results of investing in training candidates for graduate degrees in Ukraine in 2018–2019, which is based on applying the investment approach to evaluating human capital and the J. J. Phillips model for determining return on investment of business in training employees, affirms a low rate of the investment effect of education services of HEIs. This fact is related to the loss of invested funds due to unemployment of a part of graduates, their employment in a sphere other than their area of qualification, and low quality of education service from the employers' point of view. Over 2016–2019, Ukraine has dropped from 84th place to 88th place in the Human Development Index Ranking. This change of position is an indicator of the prospective results of investments in higher education, which shows a decrease of the investment effect of education services.

Short Abstract for an article

Abstract. The author has revealed the content of the investment effect of education services and the main approaches to determining this effect. The author has characterized initial, current, and prospective results of investments of human beings, business organizations, and governments in higher education, determined their indicators, and disclosed peculiarities of their interrelation. Having compared expenses and results of investing funds in training professionals by higher education institutions of Ukraine, the author analyses the rate and dynamics of the investment effect of their education services.

Keywords: education services, investment effect of education services, human capital, investments, educational expenses, initial, current, and prospective results of investing in higher education.

Article details:

Received: 26 March 2020

Revised: 29 April 2020

Accepted: 27 May 2020

Рекомендоване цитування: Ярмак О. В. Інвестиційний ефект як критерій якості освітніх послуг: зміст та підходи до визначення. *Економічна теорія та право*. 2020. №2 (41). С. 48–68. DOI: 10.31359/2411-5584-2020-41-2-48.

Suggested Citation: Yarmak, O. V. (2020). Investytsiynyi efekt yak kryterii yakosti osvitnikh posluh: zmist ta pidkhody do vyznachennia [The investment effect as a criterion of education service quality: the content and approaches to determining]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 2 (41), 48–68. DOI: 10.31359/2411-5584-2020-41-2-48.